

Kari Leppälä

Matkaseuraa osa 1

Sopimatonta ja epäajankohtaista luettavaa

Matkaseuraa osa 1

"Meidän vanha, hölmö kansamme! Nyt on tullut sopiva tilaisuus lausua teille muutamia syvällisiä sanoja. ... Kun te hypitte ympäriinsä ja tongitte ja puubaatte ja pubutte roskaa, yrittäkää pitää mielessänne, että on olemassa myös aatteita ja suuria yrityksiä. Me odotamme jatkuvasti teiltä merkittäviä tekoja, senkin onnettomat, epäonnistuneet, hyvin rakkaat alamaiseni".

*Yksinvaltiaan puhe, kirjasta "Muumipapan urotyöt".
Tove Jansson (1950)*

"Tieto on tieteen ydin".

Tuntematon ajattelija

Kari Leppälä

Matkaseuraa osa 1

Sopimatonta ja
epäajankohtaista
luettavaa

Kansi ja taitto: Kari Leppälä

Kuvat tekijän, ellei toisin mainita.

© 2018 Kari Leppälä

Kustantaja: BoD™ – Books on Demand, Helsinki, Suomi

Valmistaja: Books on Demand GmbH, Norderstedt, Saksa

ISBN: 978-951-568-997-9

Sisällysluettelo

Saatteeksi.....	7	Nuorisol! Muistakaa lukea Mika	
Miksi Tichy?.....	8	Waltarin teoksia.....	59
Tuntematon pilotti Pirx.....	10	Kleion silmien alla.....	61
Klassikoiden ikuinen lumo.....	11	Sietämättömän pateettista.....	63
Leninin aivot - ja muidenkin.....	13	Missä viipyvät avaruuslentokoneet?..	65
Arkimedeen suurin luku.....	15	Miksi kaikki maat eivät kehity?.....	67
Nuo loistavat Väisälän pojat.....	17	Huutelua katsomosta.....	69
Öljykaapelia ja erikoismiehiä.....	18	Tichy entropiaa vastaan, eli teekkari	
Sähkön pitkä kulttuurihistoria.....	20	seikkailee.....	71
Tunteet ja uskonnonopetus.....	22	Godzilla meets Bambi – eli pieksee-	
Edison ei ollutkaan tyhmä.....	24	kö Nokian N8 iPhoneen?.....	73
Ihmeellinen hiili.....	26	Vaikeatajuista kirjallisuutta.....	75
Kun Euroopan muurit murtuivat.....	28	Mekaaniset veljemme robotit.....	77
Alkulukuja juhlimaan.....	30	Tom Dickson ja hullu tiede.....	79
Beethoven, Kraftwerk ja jazz.....	32	Kevyttä joukkoliikennettä.....	81
Muotoilukaupunki ja muotoilumaa...34		Nokia saaga on kuin antiikin	
Galileo ja nanotekniikka.....	36	tragedia.....	83
Gernsbackin jatkumosta kyberpunk-		Perfect vacuum.....	86
nykyaikaan.....	38	Älypuhelin vm. 1998.....	88
3D ja kuvan lumo.....	40	Suuri biljardipallohujaus.....	90
Avaruusturismi.....	42	Fukushimasta et selviä kuivin jaloin..	92
Onko tohtori Faust enää katu-		Alas tieteen popularisointi.....	94
uskottava.....	44	Insinöörin röntgenkatse.....	96
Tiede ja historian ymmärtäminen.....	46	Teräksen hehkussa.....	98
Parempaa teknologiaa - mutta		Muisti on mielikuvituksen käyttöä...101	
milloin.....	48	Nokian tragedia ja ikuinen vihreä	
Video killed the radio star.....	50	valo.....	104
Uutta rautakautta odotellessa.....	52	Paremmat sähköautot tulevat	
Maailma jonka Dick teki.....	54	aikanaan.....	106
Kamreerien johtama Nokia.....	56	Kauhea houkutus.....	108
Atlantic Unicorn.....	58	Tarvitaanko kapellimestaria?.....	110

Yliluonnollisen seurauksia.....	114	Tieteellisteknisen matkailun historiaa.....	188
Totuus ei ole tuolla ulkona. Se on silmiemme edessä.....	117	Vaikein ongelma ja suurin salaisuus..	191
USA:n syntymäpäivä ja avaruussukkula.....	120	Kosmisen instituutin vieraana.....	194
Tichy ja hullut keksijät.....	122	Ihminen - Friz Haber.....	197
Tiedemiehet muistelevat.....	125	Käsikirjoittajat Freudin sohvalla.....	199
Logiikka vai moraalit ?.....	127	Totuus lamppuhuijauksesta on monimutkainen.....	202
Ennustiko science fiction tulevaisuuden, jossa elämme?.....	130	Kauhean huono ajatus.....	204
Moskova 1991 ja historian loppu.....	134	Kumissia ja kadonneita katuja.....	206
Jaakobin tiellä.....	136	Kanerva-paradoksi, lahjontaparadoksi ja johtajaparadoksi.....	209
Opiskelua pimeyden ytimessä.....	138	Kekseliäisyys ja utelaisuus tieteessä nousee erimielisyydestä.....	211
Kissojen ja ohjelmien valmistamisesta.....	141	Aivot Darwinin insinööritoimistosta.....	213
Fanituksesta, huonoista pizzoista ja vähän muustakin.....	143	Huippuarkkitehtuuria muotoilukaupungissa.....	216
Lamppudirektiivi murjoo.....	145	Vapauden musiikkia.....	218
Kärpästen herra.....	147	Uskomaton ufolaatikko, uskomaton elämä.....	220
Parhaasta pohjalle.....	149	Polttavan kauniit miehet.....	223
Bach ja barokin musikanitit.....	151	Maanpäällistä älyä etsimässä.....	225
Ja oikea vastaus on Kanada!.....	153	Ikiliikkuja ja demoni pannuhuoneessa.....	229
Ekosysteemit ja appsit.....	155	Aliarvostettu Aleksis ja Taaborinvuoren hyvä ihminen.....	232
Steve Jobsia ei ole.....	158	Kulttuuriradikaalin tunnustuksia.....	234
Kertomusten voima.....	161	Tolstoin naisia: monta Annaa ja sydänkäpyseni.....	237
Tekniikan oma taide.....	164	Mitä aika on?.....	240
NASAn vieraana.....	167	Pölynimuristikkaa.....	243
Uljas Pulkkis ja moderni orkesterimusiikki.....	170	Muistoissani: kullannuru ja sydänkäpy.....	246
Lies, inc.....	172	Grafeeni on totta.....	248
Postia sivistysyliopistosta.....	176		
Talvivaaran kaivos teki vanhaan aikaisen.....	178		
Tervetuloa kosmokseen, LGM.....	180		
Eräs huijari, Sigmund Freud?.....	184		

Filosofiaa, idiootti!.....	250	Rakkaudesta teknologiaan.....	269
Tiede - herkkä mutta sitkeä kulttuurin kukka.....	252	Katastrofit suuntaavat kehitystä.....	272
Mikä ihmeen Hertzin laki?.....	255	Äly ja superäly.....	276
Halveksitut esineet kätkevät itseensä kulttuurin ytimen.....	258	Vastavirtaan uimisesta.....	279
Luovuus ahdistaa.....	262	Kiitokset.....	281
Dante ja varhainen science fiction....	265	Viitteet ja lähteet.....	283
		Hakemisto.....	288

Saatteeksi

Tarjoan lukijalleni sopimatonta luettavaa. Kädessäsi on *kirja*. Eikö se ole jo sinänsä vanhentunut formaatti? Kirja on koottu blogiteksteistä vuosilta 2009–2013. Kirjan toinen osa ulottuu vuoteen 2018, sillä koko kokoelmasta olisi tullut liian painava, ja halusin antaa lukijoille helposti mukana ja kädessä pidettävän seuralaisen. Mutta eikö juuri blogi ole ajankohtaisuuteen perustuva väline? Ja kirjassa on muuta-kin outoa. Kirjoitusten aiheet vaihtelevat valtavasti. Lukija siis väistämättä altistuu oudoille asioille. Eikö se ole epämukavaa ja jopa häiritsevää?

Vai voisiko asia olla toisin? Sain idean kirjaani, kun luin ystäväni kokoaman kirjan hänen omista blogikirjoituksistaan. Olin yllätynyt siitä, kuinka voimakas, erilainen ja kiehtova kirjan lukukokemus oli tietokoneella luettuun blogiin verrattuna. Kirjalla on konkreettinen olemus. Se on kädessä pidettävä esine, joka puhuttelee maagisesti. Me ihmiset olemme aineellisen maailman olentoja, ja meitä ympäröivät esineet ovat samalla osa itseämme. Kokeilkaamme.

Aloin pitää blogia *Tichyn kosminen kulttuurilaari*, koska pidän kirjoittamisesta. Blogitekstini ovat myös kirjallisia sormiharjoituksia. Kirjoitan kaikenlaisista asioista, jotka minua kiinnostavat. Ja nuo asiat ovat hyvin erilaisia. Näkökulmani vaihtelee asiantuntijasta (tekniikka) innostuneeseen amatööriin (tiede, filosofia ja kulttuuri).

Koska monet tekstit ovat vuosia vanhoja, niissä voi olla vääriä arvioita. En korjannut niitä, mutta olen kyllä parantanut tekstin luettavuutta. Luotan tässä lukijan kriittisyyteen. Muutamia jälkikommentteja olen lisännyt. Loppuun on liitetty hakemisto ja kirjallisuusluettelo lukijan avuksi.

Pitkin kirjoitusten ajallista janaa kommentoin Nokia-yhtiön asioita, alkaen 1970-luvun Kaapelitehtaalta ja päättyen 2010-luvun matkapuhelinkatastrofiin. Minulla on ollut yhtiöön jatkuvia kontakteja. Siitä muodostuu kiinnostava pitkittäisvalotus.

Pyydän nyt lukijoitani altistamaan itsensä sopimattomuudelle, vanhanaikaisuudelle ja oudoille asioille. Se kannattaa.

Miksi Tichy?

PERJANTAI 31. HEINÄKUUTA 2009

Tästä alkaa blogini, jolle olen antanut nimeksi *Tichyn kosminen kulttuurilaari*. Mutta miksi? Nimimerkki on nöyrä kunnianosoitus puolalaiselle kirjailija Stanislaw Lemille. Kirjoittaja tuntee sympatiaa Ion Tichyn hahmoa kohtaan, joka on eräänlainen moderni, tulevaisuuden renessanssi-ihminen. Hän on monipuolinen, laajasti asioista kiinnostunut herrasmiesastronautti, ja niin sanotusti monessa liemessä keitetty. Erityisesti hän pitää hulluista tiedemiehistä ja hulluista insinööreistä. Kirjoittaja jakaa tämän Tichyn kiinnostuksen. Toisaalta Tichy osoittaa kevyttä elämänasennetta ja ironian tajua.

Stanislaw Lem (1921–2006) syntyi Lwówissa juutalaiseen lääkäriperheeseen, ja hän suoritti itsekin loppututkinnon lääketieteessä. Kirjailijana Lem on vanhan koulukunnan miehiä, ja kirjoitti ehkä nykymakuun turhan raskaasti ja perinpohjaisesti. Hän alkoi kirjoittamaan sosialistisesti väritynyttä hard core -tieteiskirjallisuutta, mutta alkoi pian ottaa etäisyyttä sekä politiikkaan että itse science fiction -genreen. Toisaalta hän alkoi pian suunnata kriittisen katseensa laajemmin, koko tieteeseen, kulttuuriin, ihmisyyden ja yhteiskunnan kenttään. Suurten ja arvostettujen romaaniensa (mm. *Voittamaton*, *Eeden*, *Solaris*) vastapainoksi syntyi hirtehisen hauska *Tähtipäiväkirjoissa* debytoinut astronautti Ion Tichy. Lem liitti kirjoihinsa myös filosofisesti sävytetyn fantasian. Pidän kovasti hillittömästä *Kyberias*-kirjasta, vaikka muuten en fantasiasta välitä.

Lem piti tietonsa ajan tasalla. 1960-luvun Leningradissa toiminut venäläinen professorituttavani kertoi, kuina Lem oli tullut heidän instituuttiinsa keskustelemaan kollektiivisista automaateista. Tulos näkyy kirjassa *Voittamaton*. Hän oivalsi varhain monet teknologian mahdollisuudet, kuten elämän pidentämisen keinotekoisien elinten avulla ja virtuaalitodellisuuden eri variaatiot. Jopa virtuaaliseksi on saanut asiantuntevan ja ironisen käsittelyn.

Lem oli kiinnostunut myös oikeasta tieteestä, ja on kirjoittanut aiheesta myös vakavia teoksia. Toisaalta Lem näki terävästi tieteeseen

monet pimeät puolet. *Perfect vacuum* (1971) on täysin vakuuttavasti kirjoitettua näennäistieteellistä hölynpölyä - tehty kauan ennen Alan Sokalin tunnettua ”postmodernia” huijausartikkelia: *Rajoja ylittämässä: Kohti kvanttigravitaation transformatiivista hermeneutiikkaa* (Social text, 1996).

Lemin tuotanto on rikas ja ristiriitainen, kuten myös hän itse. Tultuaan vuonna 1973 nimetyksi Amerikan science fiction kirjoittajien (Science Fiction and Fantasy Writers of America) kunniajäseneksi, hän suututti valitsijansa ilmoittamalla yksioikoisesti, että scifi on roskaa.

Lemin kirjoissa seikkaileva astronautti (”space traveler”) Ion Tichy edustaa ehkä selväpäisintä tapaa yrittää suhtautua maailmaan. Fantasiaa, mielikuvitusta, tietoa, vakavia pyrkimyksiä ja ironian tajua. Tichy on hyväuskoisempi, suorempi ja vähemmän kyyninen kuin Lem itse. Ehkä Lem halusikin olla Tichy.

Ja vielä yksi kertomus. Joskus 1980-luvun lopulla istuin lentokoneessa matkalla Suomeen, ja luin Washigtonista saalistamaani Lemin kirjaa. Hyvin vihainen puolalainen nainen tuli puhumaan minulle. Hän ilmoitti, että minä en saa lukea kirjaa, koska se on tylsä ja huono. Sanoin, että olen eri mieltä. Silloin hän sanoi: ”etkö sinä nyt tajua että meidän piti lukea Lemiä koulussa!”

Tuntematon pilotti Pirx

PERJANTAI 14. ELOKUUTA 2009

Suomalaisen, usein omituisen ja vähintäänkin perihumanistisen kustannuspolitiikan ansiosta Stanislaw Lem in ehkä syvällisin ja tunnetuin hahmo pilotti Pirx on meille kokonaan vieras. Englanninkieliset käännökset voi toki tilata netistä.

Pirx kuuluu Lem in varhaiseen kauteen. Pirx edustaa jonkinlaista filosofista realismia. Pirx-tarinoista puuttuu kokonaan Lemille niin tyypillinen fantasia ja ironia. Hän on täysin erilainen hahmo kuin kollegansa Ion Tichy.

Pirxin uraa nuoresta avaruuskadetista konkaripilotiksi seurataan kahdessa novellikokoelmassa: *Tales of Pirx the pilot* ja *More tales of Pirx the pilot*. Niissä Pirx riisuu avaruusmatkailun kokonaan kaikesta scifi-glamourista ja seikkailuista. Avaruuspilottit ovat raskasta työtä tekeviä rahtilaivan kippareita, vanhoilla päivillään säteilyn kärventämiä ja kyynisiä. Uransa aikana Pirx joutuu tekemisiin brutaalin koulutuksen, tappavan ympäristön, omituisten tiedemiesten, reistailevien ja kolhiintuneiden avaruusalusten ja ahneiden varustamojen kanssa.

Voisi luulla että Lem in hyperrealismi on raskasta tai tylsää. Mutta sitä se ei ole. Pirx on kirkas hahmo, viattomuudessaan kuin Dostojevskin *Idiootin* ruhtinas Myškin. Hän ei ole mikään sankari, vaan "aivan tavallinen kaveri" – ilmaus, jota hän syvästi inhoaa. Vaikka hän läpäisee pilottikurssin huijaamalla teoriakokeessa, hänestä tulee ensi luokan pilotti – koska hän on vakavissaan.

Pirxin tarinat säteilevät arjen sankaruutta ja elämän ihmeellisyyttä.

Klassikoiden ikuinen lumo

PERJANTAI 28. ELOKUUTA 2009

On kai olemassa jonkinlainen klassikon määritelmä. Se on teos, joka vastustaa ajan hammasta. Lisäksi sen tulee tietysti olla lukemisen arvoinen, eli vahva elämys. Tämä usein unohdetaan.

Tänä kesänä ollen testannut teoriaa. Venäläiset klassikot tuntuvat toimivan aina vaan. Nyt luin monen muun kirjan ohella Turgenjevin *Metsämiehen muistelmät* (väärä käännös, pitäisi olla metsämiehen muistiinpanoja tai merkintöjä!) Mikä ihanan kuulas ja vaikuttava teos!

Ja asia jota en ollut ennen huomannut, se on täynnä pinnan alla kuplivaa yhteiskuntakritiikkiä. Maaorjuuden lopettaminen sai liikkeelle kuohunnan, Venäjä oli kuin suuri painekattila, ja Turgenjevin aikana paine oli jo huolestuttava. Samalla kirjan pohjavireenä on valistuneen aateliston tai sivistyneistön huono omatunto, jota Turgenjev kuvaa hyvin satuttavasti. Sillä hän oli sekä sivistyneistöä että aatelia.

Gogolin *Kuolleet sielut* oli myös edelleenkin yhtä huima. Gogolin aikana yhteiskunnallinen levottomuus ei vielä tunnu. Lukijan eteen aukeaa vanhan Venäjän ihanuus ja kurjuus, etenkin maaseutu, missä omituiset ihmistyypit kehittävät luonteensa kiemurat huikeisiin mittoihin. Ja entä ne fantastiset ruoat!

Gontšarovin *Oblomovin* kohdalla pitäisi vastaavaa ylistystä jatkaa.

Kuinka hirvittävän vereslihalla onkaan Kuprinin sotilasdraama *Kaksintaistelu*. Soisin nykypäivän kantapeikkojen lukevan sen.

Dostojevski taas hehkuu lumoavan maanisena, mutta teosten filosofis-uskonnollinen paatos sekä puuduttaa että kumisee tyhjiyttään. Niissä kohdissa pitää panna pikakelaus päälle.

Nuoremista klassikoista luin Arkadi Gaidarin novelleja. Niiden herkkä tunnemaailma ja taitava lasten kuvaus valitettavasti sotkeutuvat neuvostokitchiin. Onneksi hän on kirjoittanut huikeat pienet mestariteokset *Sininen kuppi* ja *Rumpalin tarina*. Edellinen liikuttaa, jälkimmäisessä lapsen tarina järkyttää. Ne ovat maailmankirjallisuutta.

Mutta sitten vanhaan Eurooppaan ja Saksaan. Luin uudelleen Nobelilla kruunattujen kirjailijoiden Heinrich Böllin *Turvaverkon* ja Günther Grassin *Peltirummun*. Jokin siinä vain on, että näitä ei enää kerta kaikkiaan voi lukea. Ainakaan minä en voinut. Ajan hammas on nakertanut ne jo murusiksi. Jäljelle jäi vain teennäistä koketeerausta.

Kumma juttu!

Leninin aivot - ja muidenkin

PERJANTAI 28. ELOKUUTA 2009

Kun Lenin kuoli, neuvostotiedemiehet tuskin maltoivat odottaa päästäkseen tutkimaan hänen aivonsa. Pitihän tällä maailmahistorian suurimmalla nerolla olla aivan ainutlaatuiset aivot. Pettymys oli sitten melkoinen. Leninin aivot olivat hyvin keskinkertaiset, ja ilmeisesti myös hänen sairautensa takia jossain määrin surkastuneet.

Tarina Einsteinin aivoista on samanlainen, ja sen logiikka näyttää myös olleen jossain määrin saman suuntainen. Itse asiassa Einsteinin keskinkertaista pienemmät aivot jossain vaiheessa myös varastettiin, siitä on kirjoitettu hauska kirjakin.

Minkä logiikan mukaan Einsteinin pitäisi olla niin ihmeellinen? Kun tutustuu suhteellisuusteorian taustoihin ja Einsteinin myöhemmän elämäntyöhön, Einstein putoaa kuolevaisen tasolle. Myös yksityiselämässään hän osoittautuu tavalliseksi ihmiseksi, kiinnostavaksi, mutta ei välttämättä ihanteelliseksi.

Pitää tietenkin olla reilu Einsteinia kohtaan. Kyllähän hän ilman muuta oli ensi luokan fyysikko, parhaita maailmassa. Mutta ei hän nero ollut. Kukaan ei ole, ihmisillä vain on erilaisia kykyjä, eikä koskaan voi tietää, mitä niiden yhdistelmä saa aikaan.

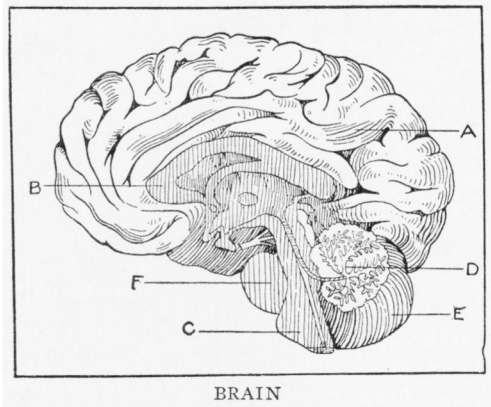
Miksi ihmeessä me kaipaamme neroja ympärillemme, näitä Einsteinineja, Kim il Jongeja, Maoja, Lenineitä ja Napoleoneja? Kun he putoavat jalustalta ja pääsemme tutkimaan sirpaleita, näemme, että ne ovat vain savea.

Palataanpa vielä aivoihin. Kun suuri venäläinen kirjailija Ivan Turgenjev kuoli, hänelle tehtiin ruumiinavaus. Turgenjevin aivot painoivat noin kaksi kiloa! Harvalla ihmisellä on ollut niin suuria aivoja. Turgenjevin suuret aivot kehittivät suuria tunteita, eivät fysiikan teorioita (ks. luku *Klassikoiden luno*).

Anatole France oli ranskalainen kirjailija, joka sai ansioistaan myönnettiin Nobelin kirjallisuuspalkinnon vuonna 1921. Hänen aivonsa painoivat vain 800 grammaa. Hyvä kirjailija kumminkin,

päätellen esimerkiksi siitä, että hän joutui katolisen kirkon kiroamaksi.

Olen muuten nähnyt omat aivoni. Minulla epäiltiin kuulohermon kasvainta, ja tehtiin aivojen tietokonetomografia. Aivot näyttivät hyvin keskinkertaisilta....

(Wikimedia commons)

Blogitekstejä vuosilta 2009–2013 kirjan muodossa, mutta miksi?

Huviksi ja hyödyksi, matkaseuraksi tai iltalukemiseksi, miten vain. Koska kirja on ihana ja lumoava esine, jota on helppo pitää mukana ja lähellä. Tekstit eivät aina ole ajankohtaisia, vaikka ne ovat saaneet herätteensä ajasta. Ne on kirjoitettu vakavista asioista ihmetellen, hartaudella ja huumorilla, ja ne käsittelevät lähes kaikkea. Kaikki ei ehkä ole tuttua tai mukavaa, mutta seuraava tarina on taas jotain ihan muuta.

Lukijaa pyydetään altistamaan itsensä outoudelle ja yllätyksille.

?

Tekniikan tohtori Kari Leppälän kirjoittamia tietokirjoja: *Projektitoiminnan musta kirja* (Readme.fi 2011), *Tervanpoltosta innovaatiotalouteen* (Avain 2012), *Innovaattorin opas* (Gaudeamus 2014) ja *Kirkastettu laatu* (BoD 2017).

9 789515 689979

www.bod.fi